

श्रीः

श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः
श्रीमान् वेङ्कटनाथार्यः कवितार्किककेसरी।
वेदान्ताचार्यवर्यो मे सन्निधत्तां सदा हृदि॥

कवितार्किकसिंह सर्वतन्त्रस्वतन्त्र
श्रीमद्वेदान्तदेशिक विरचितं महाकाव्यं
॥ यादवाभ्युदयम् ॥
॥ एकविंशः सर्गः ॥

This document has been prepared by*

Sunder Kidambi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness *śrīmad āṇḍavan* of *śrīraṅgam*

*This was typeset using L^AT_EX and the **skt** font.

श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
॥ यादवाभ्युदयम् ॥
॥ एकविंशः सर्गः ॥

वासुदेव इति नाम दधानः
पौण्ड्रकस्तदनु भूरिमदान्धः।
मानुषत्वकवचान्तरितेन
स्पर्धते स्म हरिणा हतचित्तः ॥ २१.१ ॥

हेतिपञ्चकमधारयत श्री-
वत्सकौस्तुभमुखानि च मूढः।
ऐश्वराणि चरितानि च पूर्वा-
प्यात्मनः स्वयमजूघुषदाप्तैः ॥ २१.२ ॥

इन्द्रजालकुहनादिषु दाक्ष्यात्
ईश एष इति मोहितलोकः।
अध्यशेत भुजगेश्वरशय्यां
आरुरोह विहगेन्द्रविवर्तम् ॥ २१.३ ॥

अन्वहं च महतीं वनमालां
माल्यकृद्धिरूपकल्प्य बभार।
नामधेयमदिशत् सचिवानां
नाकनायकविशेषनिरूढम् ॥ २१.४ ॥

बहुकृत्रिमभुजान्तरयुग्मं
शस्यमानमनुजीविजनेन।
विश्वकर्तुरवतार इति स्वं
बह्वमंस्त बधिरो निगमेषु ॥ २१.५ ॥

इत्थमीश्वरविडम्बनरूपं
नाटकीयमनुरुध्य विहारम्।

शोच्यतामपि परावरविद्धिः

हास्यतामपि जगाम जगद्धिः ॥ २१.६ ॥

मस्तकस्थितदुरत्ययमृत्योः

तस्य दूत उपसृत्य जगाद।

कृत्यशेषविनिवेशितचित्तं

निर्भयो नृपतिसंसदि नाथम् ॥ २१.७ ॥

कृष्णकृष्ण गदतो गिरमर्थ्यां

संशृणुष्व महतीमिह मत्तः।

अप्रमत्तमतिभिः सह मित्रैः

आप्तवाक्यमवधीर्य न सिद्धिः ॥ २१.८ ॥

अस्ति कश्चिदवधारितभूमा

पूरुषः श्रुतिगणेषु पुराणः।

स क्षितिं परिगृहीतविहारः

पौण्ड्रकत्वमधिगम्य भुनक्ति ॥ २१.९ ॥

तस्य नित्यनिरूपाधिकभूमौ

विश्वभोक्तुरधिगम्य तितिक्षाम्।

भुज्यते नियतकर्मविपाकैः

युष्मदादिभिरिला बहुभागा ॥ २१.१० ॥

अर्थतत्त्वमिदमश्रुतपूर्वं

शृण्वताऽत्रभवता भवितव्यम्।

निश्चलीकृतहिताहितसीम्ना

जिष्णुना यदुकुलस्य विभूत्यै ॥ २१.११ ॥

आदिशत्यखिललोकनियन्ता

त्वामसौ भजनसौहृदनिघ्नः।

ईशितव्यगणनालिखितस्त्वं

मा कृथा वितथमीश्वरमानम् ॥ २१.१२ ॥

बाह्यवर्त्मनि परावरतत्त्व-
 व्यत्ययेन विनिवृत्तसतत्त्वे।
 चित्तवृत्तिमधिरोप्य विमूढाः
 श्रेयसो हि बहिरेव भवन्ति ॥ २१.१३ ॥

ईश्वरस्त्वमसि चेत् कुत एवं
 न त्वदग्रज इति प्रमितिः स्यात्।
 द्वौ युवां परम इत्यपि दुःस्थं
 कस्ततो विषम एव न चान्यः ॥ २१.१४ ॥

अर्थवादकुहनाभिरपि स्वान्
 ईश्वरान् विगणयन्ति सुरेन्द्राः।
 निष्प्रमाणजनुषो जनवादात्
 कः स्विदीश इति विश्वसिति स्वम् ॥ २१.१५ ॥

गोपिकाभिरपि कर्मभिरास्तां
 बद्ध एव यदि मुक्तिविधाता।
 अद्भुतस्थितिरनान्तरबाह्यः
 सप्तमस्तु समयोऽयमपूर्वः ॥ २१.१६ ॥

इष्ट एव तु मदीश्वरभावः
 त्वन्मुखैर्न खलु शक्यनिरोधः।
 मत्सुखादिषु कथं विशयानैः
 मत्परत्वमपदं प्रतिषेध्यम् ॥ २१.१७ ॥

नामधेयमनपायि मदीयं
 त्यज्यतां प्रथय दासतया वा।
 चिह्नधारणमनेन गतार्थं
 कल्पनेन कथमीश्वरभावः ॥ २१.१८ ॥

तादधीन्यनियमं यदि बुद्ध्वा
 सोऽहमित्यनुबुभूषसि तत् स्यात्।

अन्यथा तु निगृहीतिरलङ्घ्या
राजभावतृषितैरिव भृत्यैः ॥ २१.१९ ॥

पाप्मनां तमसि पातयितृणाम्
आत्मचौर्यमधिराजपदस्थम्।
चोदितेन नियतोऽपि हृतात्मा
चोरदण्डमवशाद्दुपयाति ॥ २१.२० ॥

अभ्युपेतबडिशामिषनीतिं
प्राप्तुमिच्छुरधिकारमयोग्यम्।
इष्टमर्थमनवाप्य वराकः
प्रत्यवैति सहसा परतन्त्रः ॥ २१.२१ ॥

नापराध्यति क एव नियत्या
पण्डितस्तु विनिवृत्य समिन्धे।
अस्ति चाद्य शरणागतिरर्थ्या
मत्परस्य तव जीवितुमिच्छोः ॥ २१.२२ ॥

इत्युदीरितवति प्रणिधौ तं
प्रत्युवाच विहसन् प्रभुराद्यः।
पथ्यमद्य वचनं तव मन्ये
यद्ब्रवीषि चिरलिप्सितमेतत् ॥ २१.२३ ॥

उग्रसेनभृतका वयमेते
नेशितार इति विभ्रमवन्तः।
सम्प्रति त्वदुपदेशमहिम्ना
भावयेमहि तवेश्वरभावम् ॥ २१.२४ ॥

त्वय्यनीश्वरमतिं न च कुर्मः
त्वं परोऽसि नियमेन परस्मात्।
त्वां दिदृक्ष्व इमे वयमाशु
त्वत्पदं गतभियः प्रतियामः ॥ २१.२५ ॥

त्वादृशं प्रमितिमत्तमदृष्ट्वा
 त्वय्यनादरवतामतिलोके।
 यामिमां वदसि वाचमनूर्चीं
 भागधेयमिव पक्वमिदं नः ॥ २१.२६ ॥

द्रक्ष्यते शरणमेत्य विभुस्ते
 क्षेप्यते च न मयैव न चक्रम्।
 गच्छ शीघ्रमभिधत्स्व तमीशं
 त्वामुपैति कृकुरध्वजिनीति ॥ २१.२७ ॥

आत्तहेतिरपसर्पनिवृत्तौ
 चिन्तिताप्तमधिरुह्य सुपर्णम्।
 प्रास्थित प्रतिबलावसथाय
 प्राणितत्रिदशभूतिरनन्तः ॥ २१.२८ ॥

साहसैकरसिकेन ततोऽसौ
 पौण्ड्रकेण युयुधे यदुवीरः।
 तत्सखित्वमुपगम्य च पाष्णिं
 गृह्णता सपदि काशिनृपेण ॥ २१.२९ ॥

तत्र वैरिपृतने समकालं
 पूर्वपश्चिमतया प्रपतन्त्यौ।
 भावयन्नुभयतोमुखभावं
 प्रत्यविध्यदधिसायकधन्वा ॥ २१.३० ॥

वैरिसैन्यविततेषु समन्तात्
 दिङ्मुखेषु सममेव पृषत्कैः।
 तस्य दीप्तरुचिभिर्विनिपेते
 मध्यगस्य किरणैरिव पूष्णः ॥ २१.३१ ॥

विद्विषौ युगपदुत्थितवन्तौ
 सागराविव विलङ्घितवेलौ।

रूपिणी इव रजस्तमसी द्वे
सत्त्ववृत्तिरनघः स जघान ॥ २१.३२ ॥

अस्तमेवमनयद्बुभास्वान्
तावुभौ जगद्बुपद्रवहेतू।
पूर्वतश्च परतश्च भवन्तौ
दुर्ग्रहाविव दुरासददीप्तिः ॥ २१.३३ ॥

तस्य तावुभयतो निपतन्तौ
भग्नबाहुविटपायुधपुष्पौ।
जग्मतुः पृथुकभावविहार-
क्षिप्यमाणयमलार्जुनकक्ष्याम् ॥ २१.३४ ॥

नामचिह्नवसनाभरणादौः
नाथसम्पदनुकारनिरूढैः।
पौण्ड्रकस्थितिमवाप्य सृगालो-
ऽप्यन्वभूत् किल गतिं च तदीयाम् ॥ २१.३५ ॥

विद्विषां विहितवीरगतीनां
द्वारकोपगमितैर्द्विरदादौः।
कौरवाध्युषितभागविभक्तेः
आहितप्रतिभरा क्षितिरासीत् ॥ २१.३६ ॥

पातितेषु विमतेष्विति नाम
प्राप्य यादवपुरं परमेष्ठी।
प्रेयसीभिरविभक्तरसाभिः
वीतरागसुभगो विजहार ॥ २१.३७ ॥

जीवयुक्तमितरच्च विचित्रं
द्यूतमर्पितपणं विदधानः।
भाविभारतमहाहवसिद्धेः
सूचनं वितनुते स्म शुभंयुः ॥ २१.३८ ॥

तोषितत्रिनयनस्य नृशंसः
 काशिराजतनयस्य पुरोधः।
 कल्पिताहृतिरजीजनदुग्रां
 कालवह्निपदवीमिव कृत्याम् ॥ २१.३९ ॥

साऽभिपत्य यदुवीरसकाशं
 हेतिराजविभवेन हताशा।
 जन्मधामनि निजे नियमस्थं
 जञ्जपूकमभिसृत्य जघान ॥ २१.४० ॥

निर्ददाह नगरीमथ काशीं
 विस्फुलिङ्ग इव माधवदीप्तेः।
 यादवग्रसनकौतुकवत्या
 कृत्यया सह रथाङ्गकृशानुः ॥ २१.४१ ॥

स्यन्दनद्विरदवाजिपदाति-
 प्राज्यसौधपरिपाटिसमृद्ध्या।
 चक्रवह्निविभवेन तदाऽभूत्
 चन्द्रशेखरविलेपनभूमा ॥ २१.४२ ॥

क्षेत्रमेतदविमुक्तसमाख्यं
 मुक्तियोग्यमुपसृष्टमयोग्यैः।
 इत्यवेक्ष्य दहनेन तदर्हां
 संस्क्रियामिव चकार सुदृष्टिः ॥ २१.४३ ॥

अप्रशान्तरुषमद्भुतदीप्तं
 दग्धवैरिपुरमायुधराजम्।
 निर्जराः प्रतिनिशामयमानाः
 बिभ्यति स्म जगदुश्च जयोक्तिम् ॥ २१.४४ ॥

दैवतैरपि चतुर्मुखमुख्यैः
 दत्तसत्कृतिरसौ जितकाशी।

इष्टनिर्वहणनिर्वृतचित्तं
विष्टरश्रवसमभ्युपपेदे ॥ २१.४५ ॥

आसुरप्रकृतिकेषु निरस्ते-
ष्वेवमेभिरनुपालितसख्यः ।
वानरो भुजबलेन बबाधे
दुर्मतिर्जगदिदं द्विविदाख्यः ॥ २१.४६ ॥

भूधरानुदहरद्भुजशाली
प्रक्षिपंश्च नगराणि ममर्द ।
क्षोभयन् जलनिधीननुवेलं
प्लावयंश्च वसुधां प्रजहर्ष ॥ २१.४७ ॥

अन्यवीररहितामिव मत्वा
वारिराशिरशनामवलिम्पन् ।
आत्मनः सदृशमाद्रियतैकं
धेनुकप्रमथनेन नियुद्धम् ॥ २१.४८ ॥

एकदा हलधरस्य विहारे
संपतन्नमितचापलचेष्टः ।
द्वारकोपवनपादपभेदी
विश्वतः किलकिलां विततान ॥ २१.४९ ॥

तालकेतुयुवतीर्विहरन्तीः
त्रासयन् मुखविकारविशेषैः ।
क्रीडनोपकरणानि विभिन्दन्
क्ष्वेडितानि विदधे विधिलूनः ॥ २१.५० ॥

तं प्रवृत्त कपिकृत्यमदूरात्
बाधित प्रतिबलो बलदेवः ।
जङ्गमस्फटिकभूधरकल्पो
रुक्मशैलरुचिरं निरुरोध ॥ २१.५१ ॥

वानरेण सुहृदा दनुजानां
 यातुधानसमरप्रथितेन।
 प्रेषितां द्रुमशिलोच्चयवृष्टिं
 निष्पिपेष मुसलेन हलास्त्रः ॥ २१.५२ ॥

आपतन्नपसरन्नपि भेजे
 ग्राह्यतामिव च दुर्ग्रहतां च।
 अग्रतोऽभवदलक्ष्यत पश्चात्
 अप्रतर्क्यरभसो हरिवीरः ॥ २१.५३ ॥

तौ परस्परगवेषितरन्ध्रौ
 कामपालकपिसैनिकपालौ।
 योजितोद्धतकरौ युयुधाते
 दर्पदारुणदिशागजसत्त्वौ ॥ २१.५४ ॥

तं प्रलम्बदमनः प्लवगेन्द्रं
 विप्लुतं पुनरपि प्लवमानम्।
 कालपाशनिगृहीतमरातिं
 कल्पमानमभवाय विवेद ॥ २१.५५ ॥

सव्यदक्षिणपरिक्रमणाभ्यां
 द्रागलातमयचक्रनिरीक्ष्यः।
 आततान हलपाणिमदूरात्
 अग्निसालवलयस्थमिवारिः ॥ २१.५६ ॥

तं गृहीतगरुडानिलवेगं
 सर्वतो युगपदेव समीक्ष्य।
 लाङ्गली जलधिलङ्घनदक्षं
 लाघवेन लघयन् विचचार ॥ २१.५७ ॥

अन्धकारमिव तं प्रतिरुन्धन्
 अर्यमेव मुसली निजदीप्त्या।

दिङ्मुखान्यकलुषाणि वितन्वन्
विश्वदृष्टिविभवाय बभूव ॥ २१.५८ ॥

धूर्णिताकुलितकौरवधाम्ना
लाङ्गलेन ललितोद्धतलीलः।
यूथनाथमवरुध्य कपीनां
मौलिघातमवधीन्मुसलेन ॥ २१.५९ ॥

वज्रपाणिमहिताद्भुतभूम्ना
वानरेण निहतेन स रामः।
व्याचकार विनताभयदाता
पूर्वरामचरितं पुनरुक्तम् ॥ २१.६० ॥

धर्ममर्मभिदि दैवविपाकात्
उद्धृते द्विविदनामनि शल्ये।
रेवतीरमणरेचितखेदा
नाकिनश्च मुनयश्च ननन्दुः ॥ २१.६१ ॥

त्रासितेषु विबुधेषु तदग्रे
पीतवन्तममृतं बलभद्रः।
प्रापयत् प्लवगमुख्यमितीव
स्वर्गिभिः सह सुधाशनभावम् ॥ २१.६२ ॥

भूतले हलधराहितगुप्तौ
सारभूतसुभटग्रहणेन।
उञ्छवृत्तिरुदरम्भरिरासीत्
तादृशेन तपसैव कृतान्तः ॥ २१.६३ ॥

एवमीषदवरोपितभारां
भावयन् भुवमतोषयदार्यान्।
पूर्वदेवजनितानभिनिघ्नन्
पूर्वजेन सहितो यदुनाथः ॥ २१.६४ ॥

भार्गवादिभिरबाधितभूम्नां
 निर्ममेष्वपि निकारपराणाम्।
 सौभहंसडिभिकप्रभृतीनां
 सूदनैरलघयच्च धरित्रीम् ॥ २१.६५ ॥

उग्रसेनविनिवेशितराज्यां
 उन्नमय्य यदुवंशविभूतिम्।
 तस्य दिग्विजयकौतुकमाद्यः
 सप्तलोकतिलको विततान ॥ २१.६६ ॥

तन्नियोगमथ शेखरयित्वा
 स्वप्रशासनवशंवदविश्वः।
 यावदुक्तनियताखिलवृत्तीन्
 यादवानुपनिनाय सुधर्मां ॥ २१.६७ ॥

आत्मकल्पितधृतेरथ राज्ञः
 सन्निधौ सचिवपीठनिविष्टः।
 मन्त्रणाय महतो यदुमुख्यान्
 सम्मुखान् प्रतिननन्द मुकुन्दः ॥ २१.६८ ॥

अभजत नरपालमुग्रसेनं
 बहुमनुते स्म यदुंस्तथाऽपि तुङ्गः।
 क्वचिदभिलपने विभक्तिशक्त्या
 स्वगुणविभूतिगुणीभवन्निवैकः ॥ २१.६९ ॥

अधिगुणहरिवंशवीरसङ्गात्
 अपचितवासवसङ्गामभिलाषा।
 अतिशयरुचिरां वहन्त्यभिख्यां
 अचकमतेव सभा तदाधिराज्यम् ॥ २१.७० ॥

॥ इति कवितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य
 श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य
 कृतिषु यादवाभ्युदये माहाकाव्ये

एकविंशः सर्गः ॥